

SAJÁT ÉLET

» SZEGŐ János

Találni szavakat: ez talán Esterházy Péter írásművészetének egyik legnagyobb titka és deleje. Akkor is szavakat talál, amikor úgy kezdi a Termelési-regényt: „Nem találunk szavakat.” Bevezetés, segédigék, szövegtükrök.

A Hasnyálmirigynapló című, új könyvében az első mondat: „Rák, ez a jó kezdőszó, noha nem rögtön hangzott el, nem hamar, bár azt nem gondolnám, hogy kerültek az orvosok a szót.” Esterházy pláne nem kerüli ezt

a szót, fűrgé passzal indítja naplóját, szökteti magát.

Noha ez a könyv egészen bizonyosan egyedülálló Esterházy Péter életművében, az alaphelyzet kísértetiesen emlékeztethet a Javított kiadásra: egy

váratlan trauma (szembesülés édesapja ügynökmúltjával) kimozdítja őt addigi élethelyzetéből, és a feldolgozás terápiája evidensen maga az írás lesz. Az írás, amely Esterháznál mindig olvasás is. Nyomok és korábbi szövegek összeolvasása, kompilálása, másolása. Az olvasás írása. A Javított kiadás így indul: „Addig folytatjuk, amíg nyersanyagunk van, bárkibe, bármibe kerül is, ezt a mondatot hallom e pillanatban a rádióból (2001. január 23-án, délután, két óra valahánykor, elfelejtettem fölírni a percet), Mészöly Miklós mondatát a Filmből, most, amikor hosszas »tologatás« után végre elkezdtem ezt az írást; mintha öreg pályatársam biztatna, erősítene, szemernyit csalódottan, hogy erre a nógatásra rászorulok, hogy ezt magamtól nem tudom.”

Itt most nincsen hosszas tologatás. Esterházy a naplót 2015. május 24-én kezdte, rögtön azután, hogy kiderült a betegsége. A könyv utolsó bejegyzése 2016. március 2-án született. Háromnegyed év, 238 oldalon.

Nyersanyag: hideg, fémes szó.

Míg a Javított kiadásnál annyiban hazai pályán volt Esterházy, hogy különböző szövegekbe kapaszkodhatott, azokat elemezte, tette új kontextusba, addig a naplóban a saját teste a médium, azt olvassa. Saját teste miatt játszik idegenben. Ezen az íven Nadas Péter Saját halál című könyve lehet távoli rokon az idő számottevő és számot vető különbségével. Nadas 1993-as infarktusa és reanimálása néhány radikálisan intenzív perc volt, és ez a tapasztalat tágult ki az évekkel később megírt könyvben kozmikus és körkörös. Esterházy tumora lassítja és átzsilipeli az életidőt, mindezt pedig a folyamatos jelenben rögzíti. Legautentikusabb dokumentuma a teste, annak változása. Bár azért betegágyát körülbástyázza a témába vágó szakirodalommal, ezt rögtön az elején megosztja velünk.

Persze mit jelent a „velünk”? Ez a naplóolvasás örök módszertani és etikai kérdése, akkor is, ha evidensen a szerző döntött úgy, hogy ez a szöveg nyilvános legyen. A naplónak több megszólított-

ja is van: maga a szöveg, olykor hozzá beszél, egyszer pedig a „drága olvasó”. Ám igazi társa és figurája a hasnyálmirigy, akit el is nevez Hasnyálmirigy és Mucinak is. Ketten elválaszthatatlanok. Egyek. Azzal, hogy Esterházy a tumorból egy női karaktert teremt a rá jellemző ironikus eleganciával, illeszkedik egy olyan tradícióhoz, melynek elődje Hajnóczy Péter és Eörsi István volt. Incselkedik és kokettál vele. Udvartol neki. A könyv egyik legnagyobb tétje...

A könyv egyik legnagyobb tétje... – folytatnám. Abba hagyom. Nem megy. Felállok a géptől. Megyek egy kört magam körül. A szöveg körül. A Margitsziget körül. Keresem a szavakat az időzavarban, a naplókönyv merőlegese némává tesz. A háromnegyed év krónikája allegro kezdődik, gyorsan benne vagyunk a dolgok sűrűjében. Először titkolja a betegségét, később beavatja szeretteit, barátait, most pedig beavatja az olvasót. Beavatás a szépirodalomba? Utána jönnek a kezeléseik, és a napok iszkolását felváltja valami más. Az infúziócsapok monotonája. A lassulás. Ahogyan beborul. Kibicsaklanak a poénok, marad a tehetség tehetetlensége. És az a bátorság, hogy mindezt a szürkeséget is árnyaltan ábrázolja. Andante lesz a szöveg ritmusa. Majd a zárlatban megint ütemet vált. Felragyog. Örvényekkel teli hullámvasút.

Többször is kukkolónak érezheti magát az olvasó. Mégsem lesz az. Esterházy lényének és alkotásának egyik legnagyobb, már-már Midász királyt idéző tüneményes csodája nemcsak az, hogy szavakat talál (ez még nem különbözteti meg a többi külvárosi futballistától), hanem az, ahogyan élet és irodalom összeszövődik, formát kap. Etikája az esztétikája, döntése a szabadsága, morálja a stílusa – vesd össze: Puskás Öcsi válasza Zelk Zoltánnak a góllövés titkát firtató kérdésére: „Úgy kell rúgni, művészkém!”

A Hasnyálmirigy napló egyik legszemélyesebb szövete, ahogyan Esterházy a családjáról ír: feleségéről, Gittáról, aki könyveit is tervezi, és amiképpen borí-

tót ad a műveknek, úgy oltalmazza és védi férjét (vice versa), és gyermekeiről, arról, hogyan rázza meg őket a hír, az állapot, a lefolyás, hogy miképpen rezonálnak apjuk viselkedésére. Ez apakönyvvé teszi a művet, csak ezt most nem a fiú írja édesapjáról és megannyi öséről, hanem ebben a könyvben Esterházy Péter az apa és nagyapa. Ennek megrázó kettőspontja, amikor megpillantja saját arcában az apját:

„2015. augusztus 29., szombat

Egyébként reggel, ma is, belenézve a tükörbe, egyszerre látok két képet: látom ezt az apám testére hasonlító, nem is le-, hanem megfűcskásodott testemet, én bizony még a mokányt is látom (maradjon köztünk: tetszem magamnak, emlékeztetek a focistatesemre, valahogy a fiatalágom erejére is, megismétlem: erejére, meg még az említett ödipális boldogság, mindig ellágyulok, és valami értéknek látom, ha bármi hasonlóságot találok apámat illetően; kapásból inkább csak a fizikumára gondolok, de tulajdonképpen ha az iróniáját látom magamon, vagy a váratlan magányát, annak is megörülök; az ún. rossz tulajdonságai egy részét is nyilván megtalálhatom magamban, nem volna logikus ezeknek örülnöm, de még ezt sem tartom kizártnak), szóval, elégedetten nézegetem az új testemet a tükörben, és akkor, nem hirtelen, tulajdonképpen az előbbivel egyszerre látom a megtámadott testemet, az öregséget az arcomon, a csüngéseket, de mindent a homár drámai, vészjósló keretében. Ez a másik kép. Egyszerre vagyok nevenségesen és hiúan megelégedett avval, amit látok, és rémült.

Akkor most mi a fasz van?, tette föl annak idején königsbergi magányában Kant a kérdést. Neki pechje volt, meg tudta válaszolni.”

Ez az a cikk, amelynek nemcsak a kezdésétől tartottam, hanem a befejezésétől is. Megint felálltam a géptől. Futottam egyet a sziget körül. A szöveg körül. Magam körül. Kanton agyalok. Hogy neki pechje volt. Nekünk szerencsénk van, olvashatjuk ezt a könyvet is. ■